

2. Фізіократична доктрина розвитку бухгалтерського обліку : монографія / В. М. Жук, Б. В. Мельничук, С. М. Остапчук та ін. ; за ред. В. М. Жука. Київ : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2015. 234 с.

3. Stedman Jones D. Masters of the Universe. Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2012. 440 p.

4. Сміл В. Енергія та історія цивілізації / пер. з англ. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 400 с.

5. Как избежать ресурсного проклятия / под ред. М. Хамфриса, Д. Сакса и Д. Стиглица с предисловием Д. Сороса ; пер. с англ. Москва : Издательство Института Гайдара, 2011. 464 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-15>

Бевз Т. А.,

*доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу теорії
та історії політичної науки*

*Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ТЕМА «ВІЙНИ» У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО

За широтою наукового кругозору і різноманітністю наукових відкриттів Володимир Вернадський стоїть особіно серед інших великих дослідників нашого часу. Універсальний розум, енциклопедичні – природничі і гуманітарні – знання та інтереси, особлива увага до всієї історії досягнень людського духу, незвичайна різнобічність власних відкриттів і цілісний підхід до світу були домінантними у житті Володимира Вернадського. Воістину не було і немає вченого, який міг би настільки довгі роки продовжувати так глибоко розробляти численні наукові проблеми, пов'язані з різним наукам.

У рік його 160-річчя із дня народження Президент України Володимир Зеленський сказав про видатного українського вченого Володимира Вернадського як про людину, «якій довелося жити в дуже складний час, але яка попри все вірила в Україну, обирала Україну й допомагала Україні» [1]. За його довге життя він пережив три

революції і дві світові війни та був безпосереднім учасником революційних подій. Категорії «війна» і «революція» надзвичайно тісно пов'язані з життям та науковою діяльністю В. Вернадського.

Вченого вкрай хвилювала проблема війни і миру. Переймаючись нею, він занотовував: «необхідне детальне знання історії мого рідного племені Українського, що дасть мені змогу... викласти вплив війни... і хоч би якоюсь мірою допомогти припиненню цього регресивного явища» [2, с. 33]. Для вирішення цього болючого питання Володимир Вернадський упродовж усього життя доклав чимало зусиль, залишаючись наймиролюбнішою людиною, ніколи не складав власної зброї, якою для нього слугували розум, власні переконання, турбота про майбутнє людства. Розмірковуючи з приводу поразки у воєнних діях 1905 р., він доходить висновку, що винні не армія і флот, а застаріла державна система: «результат боротьби став очевидним після перших сутичок більше ніж рік тому. І з того часу з вражаючим фаталізмом, нічому не навчившись і нічого не змінивши, бюрократія вперто й невідступно йшла тим самим шляхом, очікуючи дива – зміни воєнного «щастя», не розуміючи, що проти цих застарілих елементів боротьби давнього минулого – XVIII століття – противник виступає у всеозброєнні науки і знання, з піднесенням думки всього народу – цими елементами будь-якої перемоги XX століття!» [2, с. 33]. У зв'язку з цим, Володимир Вернадський підкреслював: «влада не може залишатися у руках купки безвідповідальних чиновників, ...які вирішують долю всього російського народу, всієї Росії шляхами і заходами, нікому не відомими» [2, с. 34]. Пройшло понад сто років, але нічого не змінилося.

Володимир Вернадський увесь свій час приділяв науковій роботі. У міжвоєнний період було опубліковано велику кількість його наукових праць, зроблено ним чимало наукових відкриттів. У 1945 р. вийшла друком знакова праця «Наукова думка як планетарне явище», у якій вчений проаналізував велику кількість ідей, теорій, явищ, в тому числі революції і війни. Оцінюючи Першу Світову війну, Володимир Вернадський через двадцятиліття після її завершення назвав її одним «з найбільших виявів варварства людства», а також прогнозував, що «ми стоїмо нині перед небезпекою нової – ще більш варварської і ще бездумнішої війни». Звідси стають зрозумілими і неминучими страхи і побоювання насильницького краху, які охопили широкі кола мислячих людей у той час.

Аналізуючи події двадцятилітньої давності Володимир Вернадський констатував, що державні сили після припинення Першої Світової війни, виявилися не на висоті, і тому суспільство переживало наслідки нестабільного становища останніх 20 років, пов'язані з глибоким

моральним переломом – наслідком світового побоїща, безглуздої загибелі упродовж чотирьох років більше десятка мільйонів людей і незліченних втрат народної праці [3, с. 124]. Він зазначав, що не лише фактично, а й ідеологічно способом війни є знищення не лише озброєних її учасників, але й мирного населення, у тому числі старих людей і дітей» [3, с. 124–125].

Характеризуючи війну, Володимир Вернадський однозначно і безапеляційно стверджував: «війна, пов'язана зі знищенням населення, із застосуванням різних засобів для цього, визнається державно правильною, як це було ще до появи християнства, коли засоби нищення і руйнування були дуже слабкими порівняно із сучасною їхньою потужністю, яка теоретично уявляється нам майже безмежною» [3, с. 125]. Водночас вчений доводить, що «у XIX ст. і особливо сильно у XX ст., після варварської війни 1914–1918 рр., докорінно змінилася релігійна і філософська структура всього людства і створилася міцна основа для єдиної вселенської науки, що охоплює все людство і дає йому наукову єдність» [3, с.158]. Тобто війна мала безпосередній вплив на розвиток науки. Зокрема, вчений констатував, що війна 1914–1918 рр. та її наслідки – зростання фашистських і соціалістичних настроїв і виявлень – викликали найглибші переживання і в середовищі учених. Він зазначав, що ще більший вплив, можливо, викликало захоплення всього людства в єдине ціле, яке давно вже підготовлялося і завершилося після цієї війни, яке завдяки успіхам науки проявлялося у культурному обміні небувалого раніше ступеня і темпу. Війна мала дуже глибокі наслідки, що неминуче відбилися на становищі науки [3, с. 168]. Одним з них було, на переконання вченого, глибоке моральне переживання світового наукового середовища, пов'язане з жахами і жорстокостями величезного злочину, в якому учені активно брали участь. Дуже багато вчених, які брали в ньому участь, усвідомили його як злочин. Крім того, Володимир Вернадський звертав увагу на те, що «моральний тиск національного і державного патріотизму, який довів до цього, в багатьох учених ослаб, і моральна сторона, яка неминуче вийшла наперед в науковій роботі, моральний бік роботи вченого як вільної особистості в соціальному середовищі, його моральна відповідальність за неї, постав перед ним. Уперше, як побутове явище» [3, с. 168].

Разом з тим, вчений констатував: «Війна 1914–1918 рр. різко ослабила міжнародні організації наукових працівників, які створювалися в XIX–XX ст. У багатьох випадках вони й досі до кінця не відновилися як міжнародні (у формі міждержавних). Глибока ворожнеча між фашизмом і демократизмом – соціалізмом в нинішньому історичному моменті, і різке загострення державних інтересів,

які – в кількох країнах – розраховують на силу, зрештою на нову війну для отримання кращих умов існування свого населення (в їх числі такі країни, як Німеччина, Італія, Японія – потужні центри наукової роботи, багаті на організований науковий потенціал), не дають можливості чекати тут швидкого серйозного покращання» [3, с. 170–171].

Задовго до Другої Світової війни Володимир Вернадський попереджав про можливість використання атомної енергії для військових цілей і писав про велику відповідальність учених перед суспільством. Він застерігав людство від небезпеки самовинищення. У ті роки навіть фізики не вірили серйозно в створення атомної зброї.

В останній своїй опублікованій праці «Кілька слів про ноосферу» (1944 р.) Володимир Вернадський визначив кілька умов, які необхідні для настання ноосфери. По-перше, людство має бути єдиним в інформаційному відношенні. По-друге, оскільки ноосфера – явище всепланетне, людство повинне прийти до повної рівності рас, народів, незалежно від кольору шкіри. По-третє, ноосфера не може бути збудована до припинення війн між народами світу. Наукові досягнення в небачених раніш масштабах використовуватимуться в військовій справі. Володимир Вернадський закликав вчених і всіх людей зберегти людство від самознищення. Покласти край майбутнім війнам. Отже, четвертою передумовою ноосфери є виключення війни з життя суспільства. Ноосфера, з погляду Володимира Вернадського, несумісна з антропогенною деградацією. Вона припускає розумне ставлення до природи, подолання воєн і мирний розвиток людства, які об'єдналися для вирішення поставлених перед ним завдань.

Володимир Вернадський мріяв про світ без війни. Світ без війни був важливим для його наукової і громадської діяльності. Вчений був переконаний, що війна – головне гальмо розвитку біосфери і вважав, що завдання знищення воєн вперше в наші дні стає реальним, мотивуючи тим, що в ноосфері не може бути воєн – масових вбивств, і повинні бути створені інші, більш відповідальні розуму, способи вирішення непорозумінь.

Ще у 1905 р. Володимир Вернадський писав, як виявилось надзвичайно прогностично, адже його марно називають «фундатором української науки, який бачив через століття»: «ми живемо в особливий час. Він важкий і суворий, викликає безліч жертв і страждань. Попереду вимальовуються і повільно насуваються, можливо, ще більш грізні і страшні події. Однак, це не є часом відчаю, не є часом загибелі. Рідна країна не розкладається і не розпадається. Вона піднімається важко і повільно до кращого майбутнього. У ній прокидаються живі сили, прокидається приспана, свідомо думка, формується воля. Ми переживаємо історичний момент, який

не повторюється в історії народу. Ми стоїмо на світанку нового життя. Як не важко нам, майбутні покоління будуть нам заздрити ...» [4].

Список використаних джерел:

1. Зараз час, коли всі історичні складнощі для України можемо перемогти, якщо будемо берегти нашу єдність – звернення Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zaraz-chas-koli-vsi-istorichni-skladnoshi-dlya-ukrayini-mozh-81581>
2. Страницы автобиографии В. И. Вернадского. М. : Наука, 1981. 349 с.
3. Вернадський В. Наукова думка як планетарне явище. *Вернадський В. І. Вибрані твори*. Київ: Наукова думка, 2005. 302 с.
4. Вернадський В. Ближайшие задачи академической жизни. *Право*. 1905. 19 июня.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-16>

Бойченко Т. О.,

аспірант кафедри філософії та історії

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНИЙ ВИМІР АНТРОПОКОСМІЗМУ С. ПОДОЛИНСЬКОГО І В. ВЕРНАДСЬКОГО

Бачення діяльності, як онтологічної умови існування людства, характерне для антропокосмізму С. Подолинського і В. Вернадського. Антропокосмізм стверджував, що все що створено людиною є людським космосом, а діяльність є інструментом побудови світу людини, завдяки якому людина добудовує світ і реалізує себе в ньому. Український вчений С. Подолинський досліджував виробництво енергії в різних системах. Його основний висновок полягав у тому, що загальна продуктивність підвищується, якщо природна енергія з'єднана з людською працею.

Філософія С. Подолинського ґрунтувалася на ідеї перетворення діяльністю людини сонячної енергії. Людина не створює ні матерію, ні енергію. Матерія представлена землею, а енергія надходить від сонця. Завдяки науці земля може акумулювати в десятки разів більше енергії, ніж без наукової діяльності.